

ТЕРМІНОЛОГІЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ПОТРЕБУЄ НЕГАЙНОЇ УНІФІКАЦІЇ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Ключові слова: фармацевтична термінологія, фармацевтичний препарат, фармацевтична галузь

Фармацевтична термінологія – це сукупність термінів, що використовуються у фармацевтичній діяльності. Вона розвивалася і вдосконалювалася багато віків і на кожному етапі розвитку суспільства віддзеркалювала рівень наукової та практичної діяльності людини у фармацевтичній галузі. Термінологія весь час змінювалась, відчуваючи на собі зміни, що відбувалися в біології, хімії, медицині та інших напрямках, дотичних до лікознавства.

Кожний термін – це результат системних (фахових) знань і науково-практичного розуміння, що розкривається у змістовній характеристиці – дефініції (лат. *definition* – визначення), яка стисло але точно описує (визначає) суттєві ознаки певного поняття, позначеного терміном [8]. Так, наприклад, сутність терміну «таблетки» розкривається у дефініції: «Таблетки – це тверда дозована форма фармацевтичного препарату, отримана пресуванням певних активних або суміші активних і допоміжних інгредієнтів». З часом, завдяки вдосконаленню виробництва таблеток це визначення було розширено. З'явилися таблетки з нанесеним покриттям (таблетки з оболонкою), таблетки багатошарові, таблетки з модифікованим та контрольованим вивільненням активних фармацевтичних інгредієнтів тощо. Вони починають використовуватись як для внутрішнього, так і зовнішнього чи ін'єкційного (після розчинення) застосування.

Отже, дефініція може розкривати не лише зміст терміну, але й визначати рівень розвитку фармацевтичної науки і практики на певний час тлумачення терміну, а її тлумачення залежить від повноти змістовного наповнення.

У повному розумінні фаховою термінологією зможе оволодіти лише спеціаліст з фармацевтичною освітою, який здатний розкрити сутність наукового поняття терміну, оскільки всі поняття в межах фахової класифікації взаємопов'язані родовими й видовими відносинами і разом утворюють систему понять. Так, назви термінів, пов'язаних з ліками, зазвичай, у своєму словосполученні походять від «фарма-» та «фармако-» (грец. *pharmakon* – ліки), наприклад, «фармація», «фармакопєя», «фармакологія», «фармакотерапія» і т. ін.

В історичному аспекті фармацевтична термінологія створювалась

неодночасно, інколи доволіно, без урахування будь-якого системного, тим більше наукового, підходу, що, безумовно, відбилося на якості та неоднозначності (монолітності) понять у лікознавстві. Багато термінів було запозичено з інших класифікацій, що сформувалися раніше, або інших галузей хімічної, харчової, медичної (хіміко-фармацевтична промисловість, сульфаніламідні препарати, вітамінні препарати, фітопрепарати тощо) або механічно перенесені з давніх часів (галенові препарати).

Оскільки до лікознавства мали відношення багато дотичних галузей, щоб об'єднати різноманітні терміни в єдину систему, зробити її більш зрозумілою для інших фахівців, з'явилися так звані узагальнюючі терміни: «медикаменти», «лікарські засоби», «ліки», які визначали лише напрямок або сферу використання тих чи інших фармацевтичних термінів. Узагальнюючі терміни є зручними для фахівців різних фахів і на жаль мають тенденцію зберігатися і в майбутньому.

Проте, на великий жаль, вони бездумно використовуються й спеціалістами фармації у наукових та виробничих сферах і особливо в навчальному процесі, тобто там, де слід використовувати терміни конкретні цілеспрямовано. Тому слід особливо наголосити на неприйнятності використання узагальнюючих термінів у науковій та фаховій (виробничій) фармації (особливо в навчальному процесі) з причин їх неконкретності, невизначеності та двоїстості.

Деякі фахівці використання узагальнюючих термінів підкріплюють посиланням на Закон [3], де використовується термін «лікарський засіб», що не є переконливим. Адже Закон складається для всіх громадян суспільства і не може передбачати деяку специфіку чи фахові особливості, коли не можна вживати узагальнюючі терміни. Широке використання таких термінів демонструє, з одного боку, їх зручність та живучість, а з іншого – фахову некомпетентність та байдужість до фаху.

На сьогодні фармацевтична термінологія характеризується наявністю не тільки численних термінів-синонімів, але й зайвих термінів. До останніх можна віднести термін «готові лікарські препарати». Термін «готові» справедливий у сполученні «готова продукція», до якої можуть бути віднесені як «активні фармацевтичні інгредієнти» (субстанції), які для деяких фірм-виробників є кінцевим продуктом, так і «фармацевтичний препарат», які надходять на фармацевтичний ринок як готова продукція. Отже, термін «готовий фармацевтичний препарат» є ахронізмом і даниною минулого століття, коли в нашій країні промисловістю вироблялось лише до 60% фармацевтичних препаратів, а лишок слід було готувати в умовах аптеки за рецептами лікаря. Нині на фармацевтичному ринку неготових препаратів не буває, а тому присутні лише фармацевтичні препарати та напівпродукти «ангро», для яких передбачається подальша обробка з метою виробництва ліків.

Щодо термінів-синонімів, то в значенні терміна «фармацевтичний препарат» часто використовується «лікарський препарат», «фармакологічний

препарат», «хіміко-фармацевтичний препарат», «медикаментозний препарат», «терапевтичний препарат» тощо, а замість «активна речовина» – «лікарська речовина», «діюча речовина», «субстанція» або «лікарська субстанція». Ця негативна тенденція порушує однозначність термінології та підтверджує відсутність належної уваги до питань термінології як з боку спеціалістів, так і керівного апарату різних структур галузі, а також відсутність державного нагляду за цією проблемою.

Часто використовуються терміни неправильно або не за призначенням. Наприклад, вживаються терміни «фармацевтичний сектор», «фармацевтична сфера» замість «фармацевтична галузь» або «галузь охорони здоров'я» замість «система охорони здоров'я» і т. ін. (Див. «Еженедельник АПТЕКА. – 2010. – № 48. с. 8-9).

Отже, замість термінів «медична галузь», «фармацевтична галузь» як складових «єдиної системи охорони здоров'я» не слід використовувати терміни «сегмент», «сфера» або щось інше, що принижує та неправильно представляє ту чи іншу галузь, порушує системність та універсальність підходів до створення термінології.

Питання необхідності уніфікації фармацевтичної термінології ставилося вченими неодноразово [2-6, 9-11], особливо це важливо сьогодні, коли постає питання відповідності національної фармацевтичної термінології загальносвітовим нормам і вимогам. Про необхідність стандартизації термінології наочно підтверджує загальновідомий випадок розквіту хроматографії в середині минулого століття, коли цей метод почав використовуватись в різних сферах науки і практики, але одержані результати не можна було оцінити та порівняти через відсутність опису та стандартності умов проведення досліджень. Подібне явище спостерігалось і під час становлення нового наукового напрямку з біофармації, на що зверталась увага під час роботи 3-го Всесоюзного з'їзду фармацевтів (м. Кишинів, 1980) та 2-го міжнародного конгресу з біофармації й фармакокінетики (м. Братіслава, 1981), де обговорювалась необхідність удосконалення фармацевтичної термінології. Потреба в цьому підтверджується і введенням у дію «Терминологического словаря СЕВ» (1981). У наказі Міністра охорони здоров'я СРСР з цього приводу наголошувалось на обов'язковому використанні наведених у словнику термінів при складанні офіційної документації, довідкової, наукової та навчальної літератури [7]. Одночасно підкреслювалось, що в значенні терміна «лікарський засіб» не слід використовувати такі терміни, як «ліки», «медпрепарат», «фармацевтичний препарат», а також термін «лікувальні засоби». Тобто термін «лікарський засіб» закріплювався тільки в значенні коли йде мова про вихідну сировину, а не готовий продукт.

Згодом, при введенні в дію закону України «Про лікарські засоби» (1996), не сталося покращання стану у фармацевтичній термінології, а навпаки, деякі дефініції термінів були визначені некоректно або отримали протилежне тлумачення. Термін «фармацевт», «аптека» були замінені терміном «суб'єкт

господарювання»; наголошувалось, що ліками торгують «за правилами торгівлі, затвердженими Кабінетом Міністрів». До поняття «лікарський засіб» були віднесені «лікарський препарат», «ліки», «медикаменти». Найгіршим було те, що узагальнюючі терміни поєднують як вихідну сировину (субстанцію), яка використовується у виробництві ліків, так і готову продукцію виробництва (фармацевтичний препарат). Таке поєднання продукції, яка має різні характеристики, призначення й ціну в єдиному терміні «лікарський засіб» спричиняє певну змістовну плутанину, принижує саму сутність і значимість фармацевтичної галузі – активного, життєво пов'язаного партнера медицини в єдиній системі охорони здоров'я. Крім того, і це головне, неправильне використання фармацевтичних термінів як соціальних чинників, що мають безпосереднє відношення до фармакотерапії, може вплинути на якість надання медичної та фармацевтичної допомоги.

Спеціалісти-науковці підкреслюють, що фармацевтична термінологія є одним з найбільш важливих чинників як у навчальному процесі, так і в практичній фармації [4]. Наприклад, при вивченні стану фармацевтичного ринку, плануванні об'єму виробництва ліків, обсягу та оптимального їх споживання, виявлення недоліків, розробленні стандартів у медицині та фармації. Добре опанування фаховою термінологією сприяє взаєморозумінню, полегшує взаємодію фахівців на ринковому просторі та використання ними набутого світового досвіду, полегшує гармонізацію відповідної нормативної документації та інтеграції України до Європейського простору в цілому.

Упровадження в життя уніфікованих класифікаційних систем (АТС, INN) при маркетингу фармацевтичних препаратів, присутніх на ринку* та їх оптимального використання у фармакотерапії при наданні медичної та фармацевтичної допомоги, впровадження формулярних систем, фармаконагляду та інших сучасних підходів, які вимагають точного використання базових термінів як у медичній, так і у фармацевтичній галузях.

Цілком зрозуміло, що уніфікація, тим більше стандартизація термінології фармацевтичної галузі, справа не з легких, є затратною, а в часі – довготривалою, але до цього нас спонукає сьогоднішня та необхідність використання у виробничих процесах загальносвітових норм і вимог.

Підтвердженням висловленого вище є професійна думка спеціалістів-науковців висловлена у «Щотижневику АПТЕКА» № 573 [4]. Так, керівник відділу розвитку та євроінтеграції ДП «Державний навчальний центр належної виробничої/дистриб'юторської практики» А. Александров (рос.) стверджує існування проблеми з уніфікації фармацевтичних термінів, яка потребує негайного вирішення, яке вимагає копійки, постійної та системної роботи. Підтримувати правильність термінології сьогодні важко через потужний вплив процесів інтернаціоналізації, часткову відсутність відповідних україномовних термінів, що могли б замінити англійські та уміння розрізняти терміни нормативної документації від сленгу, а також відсутність правильного перекладу термінів і їх осмислення. Підтвердженням цього може слугувати

Наказ МОЗ України від 20.07.2006 р. № 500.

Аналогічну думку висловив і завідувач кафедри організації та економіки фармації НМУ ім. О.О. Богомольця, доктор фармацевтичних наук, професор Д.С. Волох, який підтвердив необхідність уніфікації термінології та невідкладність її вирішення через неоднозначне тлумачення низки основних термінів при їх використанні в практичній фармацевтичній діяльності. Учений підкреслив величезне значення стандартних термінів у навчальному процесі та підготовці молодих спеціалістів в умовах інтеграції України до європейського простору.

Науковці наголосили на необхідності створення постійно діючих номенклатурних комісій при певних структурних підрозділах МОЗ України та необхідності обговорення фахових термінів із залученням широкого кола фахівців за напрямками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «О лекарственных средствах» от 4.04.1996 г. № 123/96 ВР.
2. Перцев І.М. Про значення фармацевтичних термінів у сьогодні // Вісник фармації. – 1993. – № 1-2. – С. 23-27.
3. Перцев И.М. Размышление о фармацевтической терминологии // Провизор. – 2004. – № 4. – С. 30-32.
4. Перцев И.М. Стандартизация фармацевтических терминов необходима // Ежегод. АПТЕКА. – 2007. – № 2 (573). – С. 89.
5. Перцев І.М. Термінологія – визначальний чинник фармацевтичної діяльності // У кн.: Фармація України. Погляд у майбутнє. Матеріали VII Національного з'їзду фармацевтів України, 2010. – Т. 2. – С. 367.
6. Півненко Г.П. О фармацевтической терминологии // Аптечное дело. – 1957. – № 2. – С. 70-73.
7. Терминологический словарь // Метод. реком. по приготовлению, анализу и использованию лекарственных препаратов. – М., 1981. – Вып. 2. – С. 11-21.
8. Фармацевтична енциклопедія / Голова ред. ради В.П. Черних. – К.: МОРІОН, 2010. – 1632 с.
9. Цуркан О.О., Цуркан Т.С. Напрямки формування фармацевтичної термінології // Фармац. журн. – 2004. – № 1. – С. 57-60.
10. Krowczynski L. Problemy nomenklatury farmaceutycznej // Farm. Pol. – 1979. – № 3. – С. 135-138; 1981. – № 10. – С. 581-583.
11. Lathrecky L. Progress in developing a standard terminology in biopharmaceutics and pharmacokinetics // Drug. Intell. Clin. Pharm. – 1977a. –

№ 11. – S. 281-296.

* [Лист МОЗ України, від 30.05.2000 р. № 1801.05/907](#)